

Popravljanja v spontano tvorjenih izjavah

Popravljanja so majhen, a pomemben mehanizem in strukturna enota spontano tvorjenih izjav. Pri analizi izhajam iz pristopov analize diskurza, predvsem konverzacijskih analiz. Popravljanje je retrogradna struktura – z vidika dogajanja na sintagmatski osi jo zaznamuje premik nazaj. Analiza pragmatičnih vidikov kaže, da so razlog za popravljanja običajno dogajanja v psihološki dimenziji diskurza, natančneje namera govorca, da besedilo uskladi s spremenjeno strategijo, da popravi napako ali težave pri izrekanju. Analiza strukture popravljanj pokaže, da ta vključujejo tri obvezne elemente: popravljenost, prekinitiv in popravek, pogosto pa je med prekinitivjo in popravkom še eno ali več popravljalnih sredstev. V gradivu za analizo, govornem korpusu telefonskih pogovorov v turizmu, je popravljanje izvedeno v 8 % vseh izjav.

Ključne besede: popravljanje, pogovor, analiza diskurza, struktura izjav

1 Uvod

V tej razpravi skušam natančneje osvetliti majhen, a pomemben mehanizem in hkrati strukturno enoto pri spontanem tvorjenju izjav, ki jo imenujem popravljanja. Retrogradnost nekaterih struktur v izjavi je sicer bila opažena v drugih obsežnejših razpravah o skladnji govornega jezika v slovenskem prostoru (predvsem v Krajnc 2004; Krajnc 2005; Smolej 2004), nikjer pa niso te strukture podrobneje obravnavane. Pri analizi izhajam iz pristopov analize diskurza, zlasti iz tistih vej, ki se ukvarjajo predvsem z analizo pogovorov.

2 Skladnja govornega jezika

V novejšem času se s skladnjo slovenskega govornega jezika obširneje ukvarjata raziskavi (Krajnc 2004) in (Krajnc 2005) ter (Smolej 2004).

(Smolej 2004) predstavi v slovenskem prostoru nov pogled na tvorjenje diskurza s stališča sintagmatske in paradigmatke osi, ki temelji na (Blanche-Benveniste 1991). Predpostavlja, da »vse osnovne stavčne strukture izhajajo iz enega in istega jezikovnoskladenjskega sistema« (Smolej, 2004: 423). Do navideznega skladenjskega razhajanja, navaja, prihaja predvsem zaradi številnih neizpeljanih (pretrganih, opuščanih) struktur. Te strukture razlaga kot posledico hkratnega tvorjenja spontanega govora na dveh ravneh, sintagmatski (vodoravna os) in paradigmatki (navpična os). Govorec posega po obeh ravneh, sintagmatski in paradigmatki, pri tvorjenju katerekoli vrste diskurza (spontano ali nespontano tvorjene),

vendar je samo pri spontano tvorjenem diskurzu eksplicitno izražena tudi paradigmska os. Razkrivanje paradigmske osi vključuje večkratni izbor iste leksikalne ali slovnične enote, saj to pomeni, da tvorjenje/izpeljava stavčne strukture ostaja na istem mestu sintagmatske osi. Razkrivanje paradigmske osi pa pomeni tudi izbor različnih leksikalnih ali slovničnih enot iste paradigmske osi, ki nastopajo na istem mestu sintagmatske osi. Pri razkrivanju paradigmske osi avtorica večkrat uporabi tudi termin popravljanje oz. popravek.

(Krajnc 2005; Krajnc 2004) predstavlja obširno in večstransko analizo besedilnoskladenjskih značilnosti javne govorjene besede. Gradivo, ki ga analizira (besedila s sej Mestnega sveta Mestne občine Maribor, v (Krajnc 2004) tudi predavanje na fakulteti), večinoma ni povsem spontano, besedila so ali pripravljena vnaprej ali preiščljena. Pri analizi nameni pozornost popisu skladenjskih značilnosti, tipičnih za govorjeno besedilo, prikazu skladenjskih struktur izrekov in popisu besedilotvornih sredstev. Stična točka s tukajšnjo raziskavo so skladenjske značilnosti govorjenega besedila, ki jih loči glede na tipologijo v (Muellerova 1987): skladenjske modifikacije besedilnega povezovanja (nedokončane skladenjske strukture, kot so zamolk, preskok, izpust, samostojni odvisni stavek ..., spremembe besednega reda in paralelizem), situacijsko odvisne modifikacije skladenjskih zgradb (položajna deiktična sredstva, sredstva za vzpostavljanje in ohranjanje stika), modelne skladenjske zgradbe (vračanja in kopičenja). Za modelne skladenjske zgradbe navaja, da »so tiste modificirane skladenjske zgradbe, ki imajo značilnosti jasne sistemskosti« (Krajnc 2004: 482). S konceptom vračanj se predstavljena tipologija stika s tukaj opazovanimi popravljanji: »Vračanja so tisti jezikovni pojavi, pri katerih G/P med tvorjenjem besedila pove ali izrazi eno sporočilo, dvakrat, eventualno večkrat, torej se k izgovorjenemu izrazu pridruži izraz, ki je ustrežnejši ali bolj znan.« (Krajnc 2004: 483) Loči slovnična vračanja oz. napake (npr. *Štajerci smo zaskrbljeni nad tako odločitvijo, ki lahko ima som..., ki lahko ima samo politično ozadje.* (Krajnc 2005: 74)) in pomenska vračanja oz. dopolnitve (npr. *... da spolnjujete sklepe Nadzornega ee, Mestnega sveta, ...* (Krajnc 2005: 75)). Za kopičenja bi v analizi diskurza približno ustrezal koncept ponavljanja.

Skladenjsko analizo povedi v govorjenem jeziku politikov predstavi tudi (Hribar 2001/02), vendar se posveti samo skladnji stavka in povedi, torej ne obravnava značilnosti, ki jih tu imenujem popravljanja.

3 Popravljanja kot predmet raziskovanja v konverzacijski analizi in psiholingvistiki

Termin popravljanja (angl. repair), ki ga povzemam tukaj, izhaja predvsem iz konverzacijske analize (angl. conversation analysis) in psiholingvistike, čeprav obstajajo tudi druga poimenovanja. Zadnji čas je predvsem pogost tudi termin *netekočnosti* (angl. disfluencies) (Lickley 1994; Tseng 1999; Shriberg 1994; Clark, 2002), o katerem nekateri raziskovalci menijo, da je bolj nevtralen, označuje pa podobne značilnosti, s tem da je pomensko nekoliko širši in bolj odprt. V slovenskem prostoru najdemo pri (Kranjc 1999) izraz *tekočnost govora*. Menim, da je *netekočnost* sicer praktičen, a ne posebno posrečen termin, saj implicira, da te značilnosti delajo diskurz netekoč; kar pa velja predvsem za skladenjsko raven, kot smo o njej navajeni razmišljati v tradicionalnem jezikoslovju. Termina tudi nista povsem sopomenska, netekočnost lahko razumemo širše kot popravljanje. V tej raziskavi se omejim na tiste značilnosti spontanega govorjenega diskurza, ki jih lahko enoznačno definiramo kot popravljanja ali še natančneje kot samopopravljanja. V nadaljevanju predstavljam nekaj bolj vplivnih tujih raziskav popravljanj.

V konverzacijski analizi sta eni najvplivnejših raziskav popravljanj (Schegloff et al. 1977) in (Schegloff 1979), čeprav so jih seveda raziskovali tudi drugi avtorji, npr. (Jefferson 1975; 1983).

(Schegloff, Jefferson, Sacks 1977) ugotavljajo, da lahko ločimo samopopravljanje (angl. self-repair), kadar govorec sam spodbudi in izvede popravljanje, in popravljanje sogovornika (angl. other-repair), kadar na napako, pomoto, nejasnost ipd. opozori, jo spodbudi ali popravi nekdo drug, tj. sogovornik. Samopopravljanje ima prednost pred popravljanjem sogovornika in je tudi veliko bolj pogosto. Pa tudi če na napako, pomoto, nejasnost ipd. v govoru govorca opozori sogovornik, jo pogosteje popravi ponovno govorec sam. Sogovornik torej da možnost govorceu, da se popravi sam. Iz tega sklepajo, da samopopravljanje in popravljanje sogovornika nista alternativni možnosti.

Nadalje opozorijo, da se popravljanje ne nanaša nujno na napako v govoru, pač pa se govorec popravi tudi, ko sicer v govoru ne bi zaznali nobene napake, nejasnosti ali podobnega, npr.: »Dejan je prišel in rekel 'rad bi' ... 'Bernice' je rekel 'pojdiva na kavo'.« Zato namesto

angleškega termina *correction* uvedejo termin angl. *repair*. V slovenščini lahko oboje prevajamo kot popravljanje.

Ločijo med pobudo za popravljanje (angl. *repair initiation*) in izvedbo popravljanja (angl. *repair solution, repair outcome*). Tisti, ki da pobudo za popravljanje, namreč ni nujno tudi tisti, ki izvede popravljanje – lahko da pobudo sogovornik, popravljanje pa izvede prvotni govorec, navajajo primer: *A: Je Aleš danes tukaj? B: Je ja. A: Ja? eee ... B: No bil je.* Popravljanje se seveda izvede v bližini izvora težav, najpogosteje kar znotraj iste izjave in iste vloge (torej samopopravljanje).

Raziskava (**Schegloff** 1979) je neke vrste nadaljevanje razprave (Schegloff et al. 1977) in v njej skuša avtor umestiti popravljanje v sistem, vzporeden pogovorni skladnji (angl. *syntax-for-conversation*). Njegovo sklepanje poteka tako:

1. Popravljanje lahko vpliva na strukturo izjave, v kateri se pojavi, tj. spremeni že začeto strukturo.
2. Prednostno mesto popravljanja je znotraj iste vloge in znotraj iste izjave, saj je naslednja vloga prednostno rezervirana za sekvenčno implicirano nadaljevanje (tj. drugi del bližnjega para), konec izjave pa je lahko tudi konec vloge.
3. Popravljanje je lahko sistematično relevantno za katero koli izjavo v pogovoru.
4. Enote samopopravljanja imajo določen red, sistem. (a) Pobuda za samopopravljanje ima omejeno število pojavnih oblik: lahko je prekinjena beseda, v nasprotnem primeru pa se lahko na popravljanje opozori s premorom ali angl. *uh* (v sln. bi ustrezal *eee*) ali obema skupaj. (b) Obstajajo mesta v govoru, kjer je popravljanje pogostejše. To je: kmalu po začetku izjave ali malo pred koncem izjave, hitro za težavnim mestom v govoru ...

(Schegloff 1979: 277) zaključí, da v govoru obstaja sistematična alternativa skladijsko koherentnemu nadaljevanju govora, in ta alternativa je pobuda za popravljanje. Drugače povedano, na katerem koli mestu v govoru lahko govorec namesto nadaljevanja začete strukture tako, da bo skladijsko koherentna, vključi popravljanje. Popravljanje je torej sistematična alternativna možnost pogovorni skladnji, s katero govorniki premoščajo težavna mesta v pogovoru, uspešno popravljanje pa pomeni napredovanje k rešitvi.

(**Levelt** 1983) je zelo pogosto citirana in vplivna razprava, ki ponuja izdelano taksonomijo popravljanj na podlagi govornikovih motivov, ki ga vodijo pri popravljanju, in izhaja iz psiholingvistike. Loči pet temeljnih kategorij:

1. D-popravljanja (iz angl. **D**ifferent): govorec se premisli in odloči, da bo rekel nekaj drugega, kot je sprva nameraval, npr. *gremo naravnost naprej ali ... pridemo od rdeče in gremo naravnost k zeleni* (ta in naslednji primeri so povzeti iz (Levelt 1983), iz korpusa spontanih govornih besedil, kjer so morali govorniki opisovati določene vizualne vzorce).
2. A-popravljanja (iz angl. **A**ppropriate): govorec spozna, da mora vsebino nameravanega sporočila modificirati, da bo primerna glede na kontekst. Znotraj te kategorije loči štiri podkategorije:
  - a. AA-popravljanja: odpravljajo dvoumnost vsebine, npr. *začnemo na sredi z ... na sredi papirja z modrim krogcem,*
  - b. AL-popravljanja: dodajo natančnejše, podrobnejše informacije, npr. *z modro piko, z modrim krogcem na zgornjem koncu,*
  - c. AC-popravljanja: uskladijo vsebino s prejšnjo, tako da je besedilo koherentno, npr. *greš eno navzgor, je eee prideš na rumeno,*
  - d. ALC-popravljanja: kadar ni jasno, ali je govorec dodajal natančnejše informacije ali vzpostavljaj koherenco.
3. E-popravljanja: govorec odkrije in popravlja napako v tem, kar je rekel. Loči tri podkategorije:
  - a. EL-popravljanja: govorec popravi napako na ravni besede, npr. *naravnost k rdeči, oziroma pardon, naravnost k črni,*
  - b. ES-popravljanja: govorec popravi začetno skladensko strukturo, npr. *obrneš levo pri modri, k modri točki,*
  - c. EF-popravljanja: govorec popravi izgovorno, fonetično napako, npr. *enata, enota iz rumene točke.*
4. C-popravljanja (iz angl. **C**overt): govorec prekine govorni niz s posebnim elementom (najpogosteje npr. *eee, no ...*) ali ponovi eno ali več besed, brez da bi karkoli spreminjal, dodajal, izpuščal, npr. *potem desno eee sivo ali in na desni strani oranžna pika, oranžna pika.* (Levelt 1983) meni, da so ta popravljanja dokaz neke vrste notranjega govora govornika, govorec popravi nameravano besedilo, še preden ga izreče.
5. R-popravljanja (za angl. **R**est): nekaterih popravljanj, navaja, ni bilo mogoče razvrstiti v prejšnje štiri kategorije (v njegovem gradivu je teh le 2,5 %).

(Allwood et al. 1990) govorijo o upravljanju govora (angl. speech management). Ta koncept se nanaša na jezikovno in drugo ravnanje, ki kaže na to, kako posameznik upravlja svoj govor. To ravnanje so prav premori v govoru, posebni izrazi ali fraze, ponavljanja, spremembe že začete strukture ipd., torej značilnosti, ki jih (Levelt 1983) in (Schegloff 1979) označita kot popravljajna. Študija izhaja iz jezikovnopragmatičnega pristopa. Pri tem združujejo psihološko in sociološko perspektivo.

Razmerja med upravljanjem govora in drugimi jezikovnimi strukturami vidijo v (Allwood et al. 1990) tako: osrednje sporočilo (angl. main message) se nanaša predvsem na skladnjo in besedje, interakcija (angl. interactive functions) se nanaša na menjavanje vlog, odzivanje ipd., upravljanje govora pa je nadrejeno osrednjemu sporočilu in interakciji. Glede na ta razmerja opazovane značilnosti uvrstijo v sistem jezika in jih v nadaljevanju tudi obravnavajo kot podsistem, ki opravlja določene diskurzivne vloge, ima značilne strukturne elemente in pravila rabe.

Ločijo štiri diskurzivne vloge: izbiranje (angl. choice related), zamenjavo (angl. change related), kombiniranje izbiranja in zamenjave. Zadnja vloga nekoliko odstopa od ostalih, poimenujejo jo proces upravljanja govora (angl. process speech management) in se nanaša predvsem na premor in ponovitev, uvedejo pa jo zato, ker tudi upravljanje govora tako kot tvorjenje govora zahteva čas. Za opravljanje teh diskurzivnih vlog ima govorec v sistemu na izbiro različne strukture:

- enostavne, npr. premor, izrazi kot je *eee*, fraze, npr. *kako se reče* (ta in naslednji primeri so povzeti iz (Allwood et al. 1990)), podaljševanje glasov, prekinitve, ponovitve...,
- ali sestavljene: zgrajene iz dveh ali več enostavnih struktur, npr. prekinitve in ponovitve, z dodatnim elementom, ki je lahko izbris (*toda to je saj več ... je nevarno*), vstavitev (*tako da se bo hitro v ... se bo odločil v nekaj sekundah*), nadomestitev (*zgleđa kot ... zgleđa da je izbran samo zato*), preureditev (*toda potem sem jaz ... jaz sem potem preskočil*) itd.

Predstavijo tudi shemo, ki prikazuje, katere strukture lahko govorec uporabi za doseganje posameznih diskurzivnih vlog upravljanja govora, torej za izbiranje, zamenjavo, kombinacijo obeh in za proces upravljanja govora. Iz nje je razvidno, da se npr. osnovne strukture rabijo predvsem pri izbiranju, pri zamenjavi pa večinoma sestavljene strukture.

4 Izhodišča za analizo popravljaj v tej razpravi

Kot že nakazano, izhajam iz tistih vej analize diskurza, ki se ukvarjajo predvsem z raziskovanjem spontanega govornega diskurza. Popravljaj raziskujem na ravni izjave, zato najprej na kratko uvedem višje strukturne enote (kot jih poznajo v konverzacijski analizi (angl. conversation analysis)) in temeljno terminologijo:

Analiza diskurza najpogosteje definira **diskurz** kot jezikovno rabo, torej rabo jezika v aktualiziranem kontekstu. Slovenski avtorji poleg umeščenosti diskurza v kontekst v definiciji diskurza omenjajo, da gre za preučevanje jezikovnih dogajanj na nadpovedni jezikovni ravni, npr. (Kovačič 1994: 5; Kranjc 1999: 61). Bolj natančna je definicija van Dijka (van Dijk 1997), ki poveže diskurz z govornim dogodkom. Tej definiciji sledim. Meje diskurza so povezane z mejami govornega dogodka. Diskurz po njegovem vključuje tri dimenzije govornega dogodka – jezikovno rabo, kognicijo in interakcijo v družbenih razmerjih. Diskurz lahko poteka prek govornega ali pisnega prenosnika, ustrezno ločim **govorjeni** in **pisni diskurz**.

Pogovor (tudi konverzacija, angl. conversation) je običajno definiran kot vrsta diskurza, ki lahko poteka samo prek govornega prenosnika in pri katerem sodelujeta najmanj dve osebi (Kranjc 1996/97; Kovačič 1994). Nekateri raziskovalci ločijo neformalni vsakdanji pogovor (npr. klepet s prijatelji) od institucionalnega pogovora v okviru institucij (npr. predstavitev dokazov na sodišču) (Pomerantz in Fehr 1997: 64) ter prištevajo k pogovorom samo neformalni pogovor. Podobno, čeprav še bolj določno (Kranjc 1999: 62) navaja, da je treba pri definiciji pogovora upoštevati javnost oziroma zasebnost komunikacije in socialno razdaljo med govorcema ter njun status in vlogo v družbi. Pogovor je torej ena od diskurznihi vrst in podpomenka diskurza, pa tudi spontanega govornega diskurza.

Besedilo se zgodi v govornem ali pisnem obliki, v obliki poslušanja ali branja. Če je besedilo produkt govornega diskurza, govorim o **govornem besedilu**, če je nastalo v pisnem diskurzu, pa o **pisnem besedilu**. Ko besedila analiziramo, imamo pred seboj produkt procesa diskurza. Izraz besedilo (tekst) se ponavadi nanaša na ta produkt, in sicer najpogosteje na besedilo v pisnem obliki, ker je ta jasneje zaznavna (Kranjc 1996/97).

V tej razpravi so predmet analize telefonski pogovori. V strukturi pogovora ločim vloge in izjave. Menjavanje vlog (angl. turn-taking) je dokaj očitna lastnost pogovora. **Vloga** (angl. turn) »je vse, kar govorec reče, preden začne govoriti drugi govorec« (Kranjc 1999: 63). Lahko je sestavljena iz različnih enot: samostojnih leksikalnih izrazov, besednih zvez ali izjav. Meje med vlogami so manj jasne, ko hkrati govorita dva ali več govorcev, tj. tako imenovani **hkratni** ali simultani govor oz. prekrivanje govora (angl. overlapping speech). Sama izločim obliko hkratnega govora, pri kateri sogovornik potrjuje svojo pozornost ali strinjanje s t. i. **opornimi signali**¹ (npr. z besedicami *mhm, ja, aha, tako*), vendar ne prevzame in tudi ne izrazi namena prevzeti vlogo. Takih primerov ne štejem za hkratni govor in so pri prepisovanju in označevanju gradiva označeni kot posebna vrsta dogodka.

Vloge razdelimo na **izjave** (angl. ustreznica bi bila utterance). (Žagar 1990: 163) definira izjavo kot »vsakokratno udejanitev te abstraktne konstrukcije /tj. stavka, op. pis./ v govoru«. Nekateri avtorji so namesto termina izjava uporabljali termin izrek, definirajo ga kot »poved s komunikacijsko funkcijo« (Bešter 1994; Kranjc 1996/97: 307). Podobne definicije (povzeto iz Schiffrin 1994: 39-41) lahko zasledimo tudi pri nekaterih tujih avtorjih, čeprav drugi tudi nasprotujejo, češ da so povedi in izjave bistveno različni med seboj. (Schiffrin 1994: 39-41) sama ugotavlja, da je izjava vse prej kot jasen pojem, nazadnje pa se vseeno zadovolji z ugotovitvijo, da so izjave enote tvorjenja besedila (govorjenega ali pisnega), ki so same po sebi kontekstualizirane. Če naj bo izjava ena temeljnih strukturnih enot pogovora, zahteva natančnejšo definicijo. Razumem jo kot enoto govora s sporočilno vlogo, ki je zamejena s premori v govoru istega govorca in označena z intonacijo.

Znotraj izjave usmerim pozornost v posebno strukturno enoto in dejavnost, ki jo imenujem **popravljanje**. Iz predstavljenih raziskav v poglavju 2 sklepam na naslednje temeljne vidike popravljanj, ki jih analiziram v nadaljevanju te razprave:

- Popravljanje je retrogradna struktura – (Smolej 2004) po (Blanche-Benveniste 1991) opozori na dogajanja na sintagmatski in paradigmatiki osi, (Krajnc 2004) po (Muellerova 1987) podobno vrsto struktur imenuje vračanja. Najprej bom zato opazovala popravljanja s sintagmatsko-paradigmatikega vidika.
- Tuje predstavljene raziskave so usmerjene samo v popravljanja in se ukvarjajo: (Schegloff et al. 1977; Schegloff 1979) predvsem s sociološkim, (Levelt 1983) predvsem s psihološkim in (Allwood et al. 1990) s sociološkim in psihološkim

---

¹ Termin povzet po (Kranjc 1996/97: 310).

vidikom popravljaj. Iz tega povzemam, da je za popravljanja pomemben tudi pragmatični vidik, ki bo v središču analize v nadaljevanju.

- Popravljanje ima manjše enote, ki imajo določen sistem, trdi (Schegloff 1979). Nazadnje me zato zanima struktura popravljaj.

5 Gradivo za analizo

Raziskava je narejena na govornem korpusu Turdis-1, ki vključuje 30 telefonskih pogovorov v turizmu in je bil spomladi 2004 posnet na Fakulteti za elektrotehniko, računalništvo in informatiko Univerze v Mariboru. Polovica pogovorov je s turističnimi delavci v turističnih agencijah Kompas, Sonček, Neckermann Reisen in Aritours, četrtnina s hotelskima recepcijama hotelov Habakuk in Piramida ter četrtnina z informatorkami v turistični pisarni MATIC.

Ker je korpus Turdis-1 namenjen tudi uporabi pri razvoju jezikovnih tehnologij, so prepisovanje, označevanje in segmentacija posnetih pogovorov prilagojeni tudi temu področju, pri čemer so v veliki meri upoštevani tako mednarodni standardi (priporočila EAGLES (<http://www.ilc.cnr.it/EAGLES96/spokentx/>), standardi za prepisovanje govornih baz tipa Broadcast News (http://projects.ldc.upenn.edu/Corpus_Cookbook/transcription/broadcast_speech/english/index.html)) kot izkušnje, ki se pridobivajo ob gradnji govornih baz za slovenski jezik (npr. Žgank et al. 2004). Za prepisovanje, označevanje in segmentiranje je bilo uporabljeno orodje Transcriber (<http://www.etca.fr/CTA/gip/Projets/Transcriber/-fr/user.html>). Ilustrativno gradivo iz korpusa Turdis-1 v nadaljevanju te razprave je predstavljeno tako, da je čim bolj berljivo, ohranjene so samo tiste oznake, ki so pomembne za predmet raziskovanja, zato zapis primerov tukaj ne kaže v celoti dejanskega prepisa v korpusu Turdis-1. Podrobnosti o zapisu ilustrativnega gradiva so v prilogi.

Celotna dolžina posnetkov v Turdis-1 je 106 minut, korpus obsega 15.163 besed, 2735 različnih besed, 2386 izjav, povprečna dolžina pogovora je 3,5 minute. Zaradi težav pri tehnični izvedbi (pri pogovorih na daljše razdalje se je pojavljal odmev) material ni narečno uravnotežen, prevladujejo govorniki iz SV Slovenije (skupaj 38 od 44 govorcev).

6 Popravljanja

6.1 Sintagmatsko-paradigmatski vidik popravljanj

Iz (Smolej 2004; Blanche-Benveniste 1991) izhaja, da so pri spontanem govornem diskurzu (delno) razkriti procesi tvorjenja ali z drugimi besedami, spontan govorni diskurz ni načrtovan daleč naprej, le redko več kot nekaj besed. Govorec torej šele sproti, med govorenjem načrtuje, kako bo nadaljeval izjavo. S tem lahko na strukturni ravni tudi širše razložimo značilnosti spontanega govornega diskurza; sprotno načrtovanje se namreč kaže na več ravneh, najopazneje morda na obliko-skladenjski. V izjavi se sprotno načrtovanje kaže na primer v zelo svobodnem besednem redu:

K25: eee veste kaj mene zanima eee če mate vi za] kakšne posebne eee ponudbe [.] ugodne mogoče popotovanja po Egiptu ?

ali v neujemanju oblik:

K23: recimo da[+SOGOVORNIK_ja] je iz apartmana do teh olimpijske vasi kamor bo tu ne?

Večina tujih raziskovalcev (Schegloff 1979; Levelt 1983; Allwood et al. 1990) med popravljanja že šteje primere, ko se govorec ustavi, prekine tok govora in naredi premor ali pa uporabi *eee*, *eeem* oziroma podobne glasove, npr.:

K36: ja to je vseeno al je poleti al eee pozimi ?

S takšno definicijo se ne strinjam; popravljanja štejem za retrogradno strukturo, na sintagmatski osi pomeni to (čeprav samo minimalen) premik nazaj, tega pa tukaj ni.

Posebno pozornost moramo nameniti ponavljanjem, saj je iz sintagmatsko-paradigmatskega vidika pri ponavljanju lahko meja med popravljanjem in nepopravljanjem najtežje določljiva. Ponavljanje je po eni strani pogost element popravljanja, govorec v popravku velikokrat del popravljenе enote ponovi (prim. 5.3). Na sintagmatski osi pomeni ponavljanje premik nazaj. Ne smemo pa spregledati, da je s pragmatičnega vidika ponavljanje lahko npr. tudi v funkciji poudarjanja, potrjevanja, zagotavljanja ipd., ne samo popravljanja, npr.:

Aha3: eee ni problem julij ni tak zaseden tak da lahko vi tudi tam konc junija recimo [1]

Aha3 [prekr]: [2] povprašate

K38 [prekr]: konc junija

Aha3 [prekr]: sploh ni ni ni

K38 [prekr]: v redu

Aha3: ni strahov da ne bi

Če bi torej hoteli ločiti ponavljanja, ki so tudi popravljanja, od tistih ponavljanj, ki npr. samo poudarijo neki del vsebine, bi morali analizirati govorceve namere. Toda te niso eksplicitno izražene in večkrat bomo težka nedvoumno določili, zakaj je govorec ponovil neko enoto besedila. Zato ločim ponavljanja, pri katerih govorec nič ne spremeni (tudi besednega reda ponovljenih enot ne), od ponavljanj, pri katerih govorec karkoli spremeni v primerjavi s prvo pojavitvijo: besedni red, izgovori ponovljeno besedo/besedno zvezo drugače kot prvič, morda je prvič beseda prekinjena ali se mu je zareklo ipd. Med popravljanja štejem samo drugo skupino ponavljanj, in sicer samo znotraj iste izjave in iste vloge, saj tukaj analiziram samo popravljanja znotraj izjave.

Prav tako ne štejem k popravljanjem premorov in glasovnega zapolnjevanja vrzeli (*eee* ipd.), če v nadaljevanju ni premika nazaj po sintagmatski osi, ampak govorec nadaljuje, kjer je prekinil tok govora. S tem v večji meri izločim tiste prekinitve, ki jih (Levelt 1983) označi kot prikrita popravljanja.

Popravljanja definiram torej s tem, da gre za premik nazaj po sintagmatski osi. Toda ali je to zadosten kriterij? Pri ponavljanjih vidimo, da ne. So pa še drugi primeri, npr. naštevanje:

Api2: zglada pa kot malo večja učilnica s tem da ima pač vse potrebne stvari noter kot so video projektor. računalnik ozvočenje

Bolj dvoumni so primeri, ko govorec nekaj dodatno, natančneje pojasnjuje. (Levelt 1983) tudi te primere uvrsti med popravljanja. Menim, da ti primeri odstopajo od drugih popravljanj, saj ni prekinitve, ki je sicer značilna za tipična popravljanja:

K30: eee študenti organiziramo en tak letni sestanek oziroma srečanje

K24: eee za kakšno rekreacijo mogoče kakšno kolesarstvo za sposodit kakšna kolesa če je možno?

Če se govorec vrne po sintagmatski osi daleč nazaj, je lahko vmes vrinjena zaključena struktura, namen vračanja pa je povezovanje s prejšnjo strukturo:

Aso1: je pa cena te eee sobe balkon morska stran ne?[+SOGOVORNIK_mhm] je sto devetindvaj devetsto

6.2 Pragmatični vidik popravljanj

Sintagmatsko-paradigmatski vidik popravljanj pomaga zamejiti popravljanja na sintagmatski osi, za natančnejšo razlago popravljanj pa pogledjmo še pragmatični vidik.

Odprtost spontanega govornega diskurza in s tem tudi pogovora, ki omogoča vpogled v izbiro jezikovnih sredstev pri tvorjenju besedila na sintagmatski in paradigmatski osi, omogoča, da govorec na katerikoli točki (tudi sredi besede) prekine začeto strukturo in jo ali nadaljuje ali spremeni ali zamenja z drugo strukturo ali jo enostavno pusti nedokončano ipd. Prekinitev štejem za obvezno dejanje popravljanja, zato najprej na kratko pogledjmo tiste pragmatične vidike, ki lahko vodijo k temu, da govorec prekine začeto strukturo.

6.2.1 Zunanje okoliščine

K prekinitvi strukture lahko (sicer redko) vodijo zunanjeokoliščinski dejavniki, na primer slaba telefonska zveza, zaradi česar govorec prekine izjavo in npr. preveri, ali se s sogovornikom slišita:

K12: veste kaj bi jaz vprašala [1]

K12 [prekr]: [2] za letovanje [1]

Aso12 [prekr]: izvolte

K12: [2] za ...

K12: halo ?

Aso12 [prekr]: ja poslušam izvolte

K12 [prekr]: za letovanje [1]

K12: [2] za v okolico Zadra morda tam Zaton pa to ampak v kasnejšem terminu če že če je že kaj ...

6.2.2 Usklajevanje aktivnosti med sogovorniki

Bolj pogosto je razlog za prekinitvev usklajevanje aktivnosti med sogovorniki. (Clark 2002) sicer v nekoliko drugačnem kontekstu primerja pogovor z valčkom ali igranjem v duetu, kjer morajo udeleženci koordinirati svoja dejanja, da so uspešni. Sogovornika morata ves čas pogovora usklajevati svoje aktivnosti. Začeta struktura je podrejena usklajevanju ali drugače rečeno, če se v pogovoru pokaže potreba po aktivnem usklajevanju aktivnosti, je lahko zaradi tega začeta struktura prekinjena (in dokončana kasneje ali pa je povsem opuščena). Večina teh prekinitvev je, razumljivo, povezana z menjavanjem vlog. Na primer neredko ostane struktura nedokončana, ko je iz aktualiziranega konteksta dovolj nedvoumno razumljiva vsebina, ki bi sledila v nedokončani strukturi, in sogovornik pohiti s prevzemom vloge:

K19: in #tujcev# ne? to se pravi Nemariborčanov[+SOGOVRNIK_ja] bi blo recmo tam nekje do petnajst [.] ne?

K19: [SOGOVRNIK_aha]

K19: ne? tak da zaj [1]

K19 [prekr]: [2] kaj mi lahko vi ...

Api3 [prekr]: potem bi bla primerna [1]

Api3: [2] naša sejna dvorana ne?

Kljub poskusu sogovornika, da prevzame vlogo, lahko vlogo obdrži prejšnji govorec, npr.:

K19: in zdaj[IZG] je[IZG] treba dat te vabila za papirje in tako dalje med drugim[+SOGOVRNIK_ja] bi blo to cirka dvajset ljudi

Api3 [prekr]: ja potem bi verjetno ...

K19 [prekr]: udeležencev in ...

K19: in #tujcev# ne? to se pravi Nemariborčanov[+SOGOVRNIK_ja] bi blo recmo tam nekje do petnajst [.] ne?

6.2.3 Psihološki procesi pri tvorjenju govora

Tretja skupina prekinitvev pa je povezana predvsem s procesi pri tvorjenju govora, torej izhaja iz govorca samega in jo lahko uvrstimo v psihološko dimenzijo diskurza. Govorec med govorjenjem med drugim izreka glasove, načrtuje, kaj bo povedal, in opazuje, kaj je povedal. Govorec tako lahko prekine govor, ker: potrebuje več časa za tvorjenje na nekem mestu sintagmatske osi, kot bi ga imel ob neprekinjenem toku govora, spremeni strategijo, opazi napako, ima težave pri izrekanju ... Seveda govorec teh razlogov večinoma ne razlaga eksplicitno, ampak lahko o njih samo sklepamo iz aktualiziranega konteksta. Zato je

vprašljiva pretirano podrobna razdelitev (kot jo npr. predstavi (Levelt 1983)), saj nikoli ne bomo mogli nedvoumno razvrstiti vseh primerov.

Govorec prekine govor, ker **potrebuje več časa za tvorjenje**: s tem lahko razložimo večino prekinitev s premori, z *eee* in podobnimi izrazi, pa tudi precej zaporednih ponovitev besede ali besedne zveze, možne pa so tudi različne kombinacije teh:

Ako2: mate pa recimo zaj eno eee zgolj informativno varianta da bote malo vidli kok [.] kok stane

Enako lahko tako razlagamo prekinitve, ko govorec ne najde ustrezne besede ali informacij v trenutku govorjenja:

Api2: dvoposteljna bi bla pa [TIHO-]potem osem tiso() ...[-TIHO]

[TISINA]

Api2: šesnajs tisoč osemsto

Govorec prekine strukturo, ker **spremeni strategijo**: spremembe strategije med govorjenjem so lahko različno obsežne. Na eni strani najdemo primere, ko govorec prekine prvotno vsebino in začne povsem novo, ker jo morda smatra za bolj zanimivo, bolj pomembno, bolj informativno:

K39: se pravi tam je zraven cena potem vse ugo() ...

K39: eee če mate mogoče že kaj tovrstnega materiala kr v angleščini al pa nemščini bi mi blo dost ljubše

Lahko vsebino samo ubesedi drugače, kot je sprva nameraval:

Api3: ja in na tem naslovu je potem to je naša spletna stran na katerem dobijo[+SOGOVORNIK_mhm] vse informacije

Zelo pogosto samo kaj doda k začetni vsebini, npr. natančnejše informacije:

Api2: ampak[+SOGOVORNIK_mhm] tukaj pred hotelom mam parkirišče in se še ni() do zdaj odkar jaz delam tukaj se še nikoli nič ni zgodilo

Ali pa lahko o spremembi sklepamo samo iz popravka obliko-skladenjskega ujemanja:

K30: eee kolko pa potem stane nočitev pa recimo da so eee da je poln penzion se pravi ...

Govorec prekine strukturo, ker **opazi napako**: pod to skupino najlažje prepoznamo primere, ko govorec popravi vsebinsko napako:

Ako1: pa mate štrindvajsti peti

Ako1: eee[+SOGOVRNIK_mhm] štrindvajsti petindvajsti četrti pardon lažem

Veliko težje je o razlogu za prekinitev zanesljivo sklepati, kadar govorec samo popravi obliko, npr.:

Ako1: nobenga nezadovoljnega gosta ni blo niti bi pri() je prišo kdo s kakimi negativnimi povratnimi informacijami

Govorec prekine strukturo, ker ima **težave pri izrekanju**: tako lahko razlagamo naslednja primera:

Api3: ker[+SOGOVRNIK_aha] zolu [+NERAZUMLJIVO] eee zlo lep ambient ne?

K5: eee sošolec iz srednje šole organizira eee obletnico ma() eee mature eee na Ribičiji v Mariboru

Iz pragmatičnega vidika govorim o popravljanjih samo, kadar izvirajo iz psiholoških procesov pri tvorjenju govora, razen kadar govorec prekine govor, ker samo potrebuje več časa za tvorjenje. Tuji raziskovalci so sicer pogosto tudi te dogodke označevali kot popravljanja, npr. (Levelt 1983) jih uvrsti k prikritim popravljanjem, češ da gre za neke vrste popravljanje notranjega govora. Menim, da za to ni dovolj dokazov.

Ko govorim o popravljanju, morata biti poleg navedenih pragmatičnih vidikov izpolnjena tudi pogoja, da je bil govor prekinjen, na sintagmatski osi pa izveden premik nazaj. Če torej govorec spremeni strategijo tako, da začne povsem novo vsebino, ali če spremeni strategijo, brez da bi prekinil tok govora in uskladi preteklo besedilo s spremenjeno strategijo, npr.:

K19: in zdaj[IZG] je[IZG] treba dat te vabila za papirje in tako dalje med drugim[+SOGOVRNIK_ja] bi blo to cirka dvajset ljudi

tega ne štejem za popravljanje.

O popravljanih torej govorim, ko je znotraj iste izjave govor prekinjen in sledi premik po sintagmatski osi nazaj, da se besedilo uskladi s spremenjeno strategijo, da se popravi napaka ali težava pri izrekanju. V korpusu Turdis-1 je največ popravljanj zaradi spremembe strategije – približno 70 %, okoli 20 % popravljanj je zaradi težav pri izgovorjavi in 5 % zaradi napake. Ocene so približne, saj – kot že rečeno – ne moremo vedno dovolj natančno razbrati, kateri od teh razlogov je bil odločilen.

6.3 Struktura popravljanj v korpusu Turdis-1

Strukturne enote, ki jih ločim pri popravljanju, so: **popravljeno** (del besedila, ki ga bo govorec popravil), **prekinitev** govornega niza, **popravljalna sredstva**, ki uvajajo popravek (diskurzni označevalci, premor, podaljšan fonem), **popravek**. Vse razen popravljalnega sredstva so obvezen strukturni del popravljanja.

V korpusu Turdis-1 je popravljanje izvedeno v 185 od 2386 izjav ali v približno 8 % izjav. V nekaterih izjavah je popravljanje večkrat, tako da je vseh popravljanj skupaj 220.

6.3.1 Popravljeno

Del besedila, ki je popravljeno, je lahko različno dolg, vendar v korpusu nikoli ne obsega več kot 6 besed, s tem da se skoraj 90 % popravkov nanaša na največ do 3 besede nazaj. Če je beseda prekinjena, jo vseeno štejem za novo besedo. Najpogosteje, v 50 % popravljanj, je popravljena samo 1 (prejšnja) beseda, od tega je več kot polovica teh popravljanj ali 30 % vseh popravljanj takih, da je popravljena beseda prekinjena, torej je izgovorjen samo en, dva, trije ali več začetnih fonemov te besede (npr. *mize tudi l( ) pripravimo*). Podobno kratek segment govora je popravljen, ko je popravljena beseda predlog, recimo predlog *v* (2 % popravljanj, primer: *kr v edino v tem prostoru*). Poseben primer sta 2 popravljanji (manj kot 1 %), kjer govorec nadaljuje popravek sredi besede, npr. *naz[.]slovom*. Skupaj je v korpusu popravljenih 424 besed ali približno 3 % besedila.

6.3.2 Prekinitev

Prekinitev je obvezen del popravljanj, kot jih razumem tukaj, ne pa tudi obratno (prekinitev je le v približno polovici primerov del popravljanja). Smiselno je ločiti dva načina prekinitve začete strukture: sredi besede ali med besedami. Popravljanj po prekinitvi sredi besede je v korpusu Turdis-1 malo več kot polovica, tj. 120 od 220.

6.3.3 Popravljalna sredstva

Prekinitvi lahko (ni pa nujno) sledijo popravljalna sredstva, to so izrazi oziroma glasovi ali premor, ki so rabljeni v prehodu med popravljenim in popravkom. Popravljalni sredstvi sta najpogosteje *eee* (52-krat) ali premor (35-krat), po nekajkrat pa še *eee* in premor zaporedoma, izrazi *oziroma*, *ja*, *mmm*, *zdaj*, *mislim*, *no*, *ne?* (? označuje rastočo intonacijo), *pardon*² ter smeh, pri prekinitvi sredi besede pa tudi podaljšan zlog (8-krat). Pri tem je nekaj razlik, če je prekinitev sredi besede ali med besedami. Po prekinitvi med besedami namreč pogosteje sledi popravljanje sredstvo (v 70 % primerov), po prekinitvi sredi besede pa nekoliko redkeje (v 40 % primerov).

Ista sredstva, ki jih tu naštevam kot popravljalna, se v pogovoru uporabljajo tudi drugače, ne samo pri popravljanjih, in to zelo pogosto. Najbolj značilno popravljanje sredstvo, *eee*, je v korpusu rabljeno 560-krat in samo v približno 10 % rab označuje popravljanje; premor je v korpusu označen 260-krat, v 15 % rab označuje popravljanje; podaljšan zlog je v korpusu označen 83-krat, v 10 % rab označuje popravljanje.

6.3.4 Popravek

Popravek pogosto vključuje ponovitev vsaj nekaterih elementov popravljenega. Ločim ponovitev elementov na ravni izraza (besede, več besed, tudi druge besedne oblike iste leme) in ponovitve elementov na ravni fonema (te je smiselno šteti, ker govorec pogosto ponovi besedo, ki jo je prekinil). Ponavljanje seveda ne pomeni nujno ponovitve od začetnega elementa popravljenega naprej, npr. pri *eee kaj vas š()* *eee cena vas še zanima* je v popravku

---

² Ta primer je žal edini, vendar po strukturi poseben: popravljalno sredstvo ne sledi prekinitvi, ampak je dodano na koncu, za popravkom (*eee štrindvajsti petindvajsti četrti pardon lažem*). Iz več primerov bi morda ugotovili, da gre za novo opcijsko strukturno enoto popravljanj, uvrstitev k popravljalnim sredstvom je le zasilna.

ponovljena beseda *vas* in fonem *š* (tukaj v besedi *še*), medtem ko se popravljenega začne s *kaj*.

Tabela 1 prikazuje, koliko katerih elementov iz popravljenega je ponovljenih v popravku.

V popravku ponovljeno	Št. popravljanj v %	Št. popravljanj
ena beseda iz popravljenega	23 %	50-krat
druga oblika iste leme	5 %	12-krat
beseda (ali več besed) in začetni fonemi zadnje popravljenega besede	4 %	9-krat
dve ali več besed iz popravljenega	8 %	19-krat
Skupaj v popravku ponovljeni izrazi	40 %	89-krat
en začetni fonem popravljenega besede	7 %	16-krat
več začetnih fonemov popravljenega besede	18 %	40-krat
Skupaj v popravku ponovljeni fonemi	25 %	56-krat
Ponovljen ni noben element popravljenega	35 %	75-krat

Tabela 1: Preglednica ponovljenih elementov v popravku v korpusu Turdis-1.

Tudi ponavljanje ni značilno samo za popravljanja, v korpusu Turdis-1 lahko samo okoli 20 % ponavljanj štejejo za element popravljanja.

7 Zaključek

Iz širše perspektive so različne možne interpretacije predstavljenih rezultatov. Morda je samo dodatno potrjena teza, predstavljena v (Schegloff 1979), da so popravljanja sistematična alternativa skladenjsko koherentnemu nadaljevanju govora, torej neke vrste majhen pomožen podsistem jezikovnega sistema. Mogoče je tudi iskanje podobnih struktur in mehanizmov v spontano tvorjenih izjavah, najprej bi v tej smeri kazalo analizirati ponavljanja. V tem primeru bi bilo nujno preučiti tudi razmerje med popravljanji in ponavljanji, saj so ponavljanja lahko del popravljanj, kot smo videli. Morda pa bi pot navsezadnje vodila do razlag, kot jo najdemo npr. v (Allwood et al. 1990), kjer predstavijo popravljanja kot neke vrste metadiskurzivno funkcijo (upravljanje), ki je v razmerju z osrednjim sporočilom (lahko bi rekli tudi predstavnim pomenom) in interakcijo (kar lahko poimenujemo tudi medosebna, socialna funkcija). Podobna shema je bila že prej predstavljena v (Halliday 1994), ki loči predstavno, medosebno in besedilno metafunkcijo jezika.

8 Literatura

Allwood, J., J. Nivre, E. Ahlsen, 1990: Speech management: On the non-written life of speech. *Nordic Journal of Linguistics* 13/1.

Bešter, M., 1994: Tip besedila kot izrazilo sporočevalčevega namena. *Uporabno jezikoslovje* 1994, 2. 44-52.

Blanche-Benveniste, Claire, 1991: *Le français parle: etudes grammaticales*. Paris: CNRS.

Clark, Herbert H., 2002: Speaking in time. *Speech Communication* 36. 5-13.

Halliday, M.A.K. 1994: *Introduction to functional grammar*. London: Arnold.

Hribar, N., 2001/02: Vprašanje skladenjske zapletenosti povedi v govornem jeziku politikov. *Jezik in slovstvo* 47/7-8. 315-329.

Jefferson, G., 1975: Error correction as an interactional resource. *Language in Society* 3/2. 181-199.

Jefferson, G., 1983: On exposed and embeded correction in conversation. *Studium Linqvistik*, 14, 58-68.

Kovačič, I. (ur.), 1994: *Analiza diskurza*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje.

Krajnc, M., 2004: Besediloskladenjske značilnosti javne govornene besede (na gradivu mariborščine). *Slavistična revija* 52/4. 475-498.

Krajnc, M., 2005: *Besedilne značilnosti javne govornene besede: Na gradivu sej mariborskega Mestnega sveta*. Maribor: Zora.

Kranjc, S., 1996/97: Govorneni diskurz. *JiS*, 42/7. 307-319.

- Kranjc, S., 1999: *Razvoj govora predšolskih otrok*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Levelt, W. J. M., 1983: Monitoring and self-repair in speech. *Cognition* 14. 41-104.
- Lickley, Robin J., 1994: *Detecting disfluency in spontaneous speech*. PHD thesis. University of Edinburgh.
- Muellerova, Olga, 1994: *Mluveny text a jeho syntakticka vystavba*. Praga.
- Pomerantz, Anita, B. J. Fehr, 1997: Conversation analysis: An approach to the study of social action as sense making practices. V: van Dijk, T. A. (ur.): *Discourse as social interaction*. London: Sage.
- Schegloff, E., G. Jefferson, H. Sacks, 1977: The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language* 53/2. 361-382.
- Schegloff, E., 1979: The relevance of repair to syntax-for-conversation. V: Givon, T. (ur.). *Syntax and Semantics 12, Discourse and Syntax*. New York: Academic Press. 261-286.
- Schiffirin, D., 1994: *Approaches to Discourse*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Shriberg, E. E., 1994: *Preliminaries to theory of speech disfluencies*. PHD thesis. University of California at Berkeley.
- Smolej, Mojca, 2004: Načini tvorjenja govornega diskurza – paradigmatska in sintagmatska os. V: Erika Kržišnik (ur.). *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti* (Obdobja, Metode in zvrsti, 22). Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.
- Tseng, Shu-Chuan, 1999: *Grammar, prosody and speech disfluencies in spoken dialogues*. PHD thesis. University of Bielefeld.

van Dijk, T. A. (ur.), 1997: *Discourse as structure and process*. London: Sage.

Žagar, Igor Ž., 1990: Nemoč ilokucijske moči (spremna beseda). V: J. L. Austin (1990). *Kako napravimo kaj z besedami?* Ljubljana: Založba Škuc, ZIFF, 159-200.

Žgank, A., T. Rotovnik, D. Verdonik, Z. Kačič, 2004: Baza Broadcast News za slovenski jezik (BNSI) in sistem za razpoznavanje tekočega govora. V: *Informacijska družba IS'2004: Jezikovne tehnologije*. 94-98.

Povzetek

V tej razpravi skušam natančneje osvetliti majhen, a pomemben mehanizem in hkrati strukturno enoto pri spontanem tvorjenju izjav, ki jo imenujem popravljanja. Pri analizi izhajam iz pristopov analize diskurza (angl. discourse analysis), zlasti iz tistih vej, ki se ukvarjajo predvsem z analizo pogovorov.

V novejšem času se s skladnjo slovenskega govornega jezika obširneje ukvarjata raziskavi (Krajnc 2004; Krajnc 2005) in (Smolej 2004). Termin popravljanja (angl. repair) izhaja sicer iz tujih raziskav predvsem na področju konverzacijske analize (angl. conversation analysis) in psiholingvistike. Nekatere vplivnejše raziskave pri tem so (Schegloff et al. 1977; Schegloff 1979; Levelt 1983; Allwood et al 1990). Na podlagi citiranih raziskav sklepam na naslednje temeljne vidike popravljanj, ki jih analiziram v razpravi: 1. Popravljanje je retrogradna struktura – (Smolej 2004) po (Blanche-Benveniste 1991) opozori na dogajanja na sintagmatski in paradigmatični osi, (Krajnc 2004; 2005) po (Muellerova 1987) podobno vrsto struktur imenuje vračanja. Najprej zato opazujem popravljanja s sintagmatsko-paradigmatičnega vidika. 2. Tuje citirane raziskave se ukvarjajo predvsem s sociološkim (Schegloff et al. 1977; Schegloff 1979), predvsem s psihološkim (Levelt 1983) ali s sociološkim in psihološkim vidikom popravljanj (Allwood et al. 1990). Iz tega sklepam, da je za popravljanja pomemben tudi pragmatični vidik. 3. Popravljanje ima manjše enote, ki imajo določen sistem, trdi (Schegloff 1979). Nazadnje me zato zanima struktura popravljanj. Popravljanja analiziram na ravni izjave, za gradivo uporabim govorni korpus Turdis-1, ki obsega 30 telefonskih pogovorov v turizmu (ok. 15.000 besed). Pogovor je sestavljen iz vlog, vloge pa iz ene ali več izjav. Izjavo definiram kot enoto govora s sporočilno vlogo, ki je zamejena s premori v govoru istega govornika in označena z intonacijo.

S sintagmatsko-paradigmatičnega vidika definiram popravljanja kot premik nazaj po sintagmatski osi. Vendar to ni zadosten kriterij – ponavljanje, pri katerem govorec na noben način ne spremeni ponovljenega, naštevanje, dodatno pojasnjevanje ... niso popravljanja. Obvezen element popravljanja je prekinitiv. Prekinitiv v pogovoru lahko s pragmatičnega vidika spodbudijo zunanje okoliščine, usklajevanje aktivnosti med sogovorniki ali psihološki procesi pri tvorjenju govora. Samo slednji lahko vodijo v popravljanje, zato jih natančneje analiziram, in sicer lahko govorec prekine govor, ker: 1. potrebuje več časa za tvorjenje, kot bi ga imel ob neprekinjenem toku govora (premor, *eee*, ponavljanje), 2. spremeni strategijo (govorec prekine prvotno vsebino in začne povsem novo, govorec drugače ubesedi vsebino, kaj doda k začetni vsebini, npr. natančnejše informacije, ipd.), 3. opazi napako (npr. popravi vsebinsko napako), 4. ima težave pri izrekanju ... Glede na vse navedeno definiram popravljanje s tem, da je znotraj iste izjave govor prekinjen in sledi premik po sintagmatski osi nazaj, da se besedilo uskladi s spremenjeno strategijo, da se popravi napaka ali težave pri izrekanju.

V korpusu Turdis-1 je skupaj 220 popravljanj, ki so izvedena v 185 izjavah, tj. v 8 % vseh izjav. Strukturne enote, ki jih ločim pri popravljanju, so: 1. popravljenost – del besedila, ki ga bo govorec popravil (v korpusu v 90 % obsega do tri besede), 2. prekinitiv govornega niza (prekinitiv je lahko sredi besede ali med besedami), 3. popravljalna sredstva, ki uvajajo popravek (najpogosteje *eee* ali premor, redkeje pa še izrazi *oziroma*, *ja*, *mmm*, *zdaj*, *mislim* ipd., podaljšani zlog), 4. popravek (v 65 % popravljanj vključuje ponovitev nekaterih elementov popravljenega). Vse razen popravljalnega sredstva so obvezen strukturni del popravljanja.

Priloga: Opis oznak v ilustrativnem gradivu

V ilustrativnem gradivu v tej razpravi so:

- imena klicateljev označena s K in zaporedno številko klicatelja, npr. *K1*, imena turističnih delavcev označena z A, sledita prvi dve črki organizacije, v kateri delajo, ter zaporedna številka, npr. *Aso6*,
- ime govorca je izpisano pred vsako izjavo, tudi če gre za daljšo vlogo istega govorca,
- besedilo govora je prepisano za dvopičjem; če hkrati govorita oba sogovornika (hkratni govor), je za šifro govorca v oglatih oklepajih zapisano [*prekr*],
- ostale oznake:

Oznaka v ilustrativnem gradivu v razpravi	Opis
beseda [IZG]	Nejasna izgovorjava.
...	Nedokončana izjava.
bes()	Nedokončana beseda.
?	Rastoča intonacija.
beseda[:]	Predhodni fonem je podaljšan.
[.]	Kratek premor v govoru.
[TIŠINA]	Tišina ob daljšem premoru v govoru.
Besedilo [1]	Izjava se nadaljuje v prvem naslednjem segmentu, ki se začne z [2].
[2] besedilo	Nadaljevanje zadnje izjave, ki se konča z [1].
besedilo [P] besedilo	Segment vključuje dve izjavi enega govorca, [P] označuje mejo.
~GMX	Črkovana kratica.
@SI	Kratica izgovorjena kot beseda.
[+SOGOVORNIK ja]	Oporni signal <i>ja</i> se prekriva z govorom govorca.
[SOGOVORNIK ja]	Oporni signal <i>ja</i> je izgovorjen v premoru med govorom govorca.
[+NERAZUMLJIVO]	Prejšnja beseda je slabo razumljiva.
[NERAZUMLJIVO-]	Začetek slabo razumljivega govora.
[-NERAZUMLJIVO]	Konec slabo razumljivega govora.
[NERAZUMLJIVO]	Govor na tem mestu ni razpoznaven.
[+TIHO]	Govor je razumljiv, vendar stiššan – bolj govorjenje samemu sebi.
	Ostalo enako kot za <i>nerazumljivo</i> .